

ANDREW ROBERTS (RED.)

DE GROOTSTE VELDHEREN

UIT DE VROEGMODERNE TIJD

1584-1865

**DE GROOTSTE
VELDHEREN UIT
DE VROEGMODERNE
TIJD**

1584-1865

Andrew Roberts (red.)

Uitgeverij Omniboek

INHOUDSOPGAVE

MAURITS VAN NASSAU 7

John Childs

PRINS FREDERIK

HENDRIK 19

Arnout van Cruyningen

GUSTAV ADOLF 29

Stephen Brumwell

GRAAF TILLY 41

John Childs

OLIVER CROMWELL 53

Antonia Fraser

BURGGRAAF VAN

TURENNE 65

John Childs

HERTOG VAN

MARLBOROUGH 77

Charles Spencer

PRINS EUGENIUS

VAN SAVOYE 89

Charles Spencer

KAREL XII 103

Stephen Brumwell

MAURITS VAN SAKSEN 115

John Childs

FREDERIK DE GROTE 127

Giles MacDonogh

ROBERT CLIVE 139

Robert Harvey

JAMES WOLFE 151

Stephen Brumwell

NATHANAEL GREENE 163

Stephen Brumwell

NAPOLEON BONAPARTE 177

Philip Dwyer

HERTOG VAN

WELLINGTON 189

Andrew Roberts

LOUIS NICOLAS DAVOUT 201

Andrew Uffindell

MICHAIL KOETOEZOV 213

Alan Palmer

CARL VON CLAUSEWITZ 225

Andrew Roberts

SIMÓN BOLÍVAR 235

Malcolm Deas

SHAKA ZOELOE 249

Saul David

GARIBALDI 261

Lucy Riall

ROBERT E. LEE 275

John A. Barnes

‘STONEWALL’ JACKSON 287

Richard J. Sommers

ULYSSES S. GRANT 299

John A. Barnes

WILLIAM T. SHERMAN 313

Richard J. Sommers

John Childs

MAURITS VAN NASSAU

1567-1625

Maurits van Nassau, de meest bewonderde militair van Europa rond het begin van de zeventiende eeuw, redde de jonge Republiek der Verenigde Nederlanden van herovering door Spanje en leidde haar naar de wapenstilstand die in feite het wettige bestaansrecht van de staat erkende. Hij hervormde tevens de Nederlandse strijdkrachten en legde daarmee de basis voor nieuwe tactische en organisatorische methoden die zich snel over West-Europa verspreidden.

Maurits werd op 14 november 1567 geboren in het slot Dillenburg in het Duitse graafschap Nassau, als tweede zoon van Willem ‘de Zwijger’ van Nassau, Prins van Oranje, en diens tweede vrouw, Anna van Saksen. Nog voor zijn eerste verjaardag werd hij de vermoedelijke erfgenaam van de titels en goederen van zijn vader, nadat zijn oudere halfbroer Filips Willem in 1568 als gijzelaar naar Spanje was ontvoerd. Datzelfde jaar voerde zijn vader, stadhouder (koninklijk vertegenwoordiger of gouverneur) van de overwegend calvinistische provincies Holland, Zeeland en Utrecht, de Nederlandse strijdkrachten aan in openlijke rebellie tegen Spanje en begon daarmee een strijd voor onafhankelijkheid die tachtig jaar zou duren en waaraan Maurits zijn hele loopbaan zou wijden.

De Staten van Holland en Zeeland financierden Maurits' opleiding in Heidelberg en vervolgens in Leiden, waar hij onderricht kreeg van de wiskundige en werktuigkundige Simon Stevin (1548-1620). Na de moord op zijn vader door een Franse katholiek in 1584, nodigden Holland en Zeeland de zestienjarige Maurits uit om Willem op te volgen als stadhouder – Utrecht, Gelderland en Overijssel volgden dit voorbeeld in 1587 – en sinds 1586 voerde hij de titel ‘geboren’ Prins van Oranje. In 1588, toen hij eenentwintig jaar was, werd hij benoemd tot admiraal-generaal van de Verenigde Nederlanden en kapitein-generaal van de troepen in Brabant en Vlaanderen. Zijn neef Willem Lodewijk (1560-1620) werd gekozen als stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe.

Streng, zwijgzaam, voorzichtig en traag in het nemen van beslissingen, was Maurits geen soeverein heerser maar een ambtsdrager die werd benoemd door de Staten-Generaal, het centrale vertegenwoordigende lichaam en de feitelijke regering van de jonge Republiek, zodat zijn gezag en handelingsvrijheid werden voorgeschreven door het burgerlijk gezag. Als admiraal-generaal was hij verantwoording schuldig aan vijf provinciale admiraliteitsraden, terwijl een comité uit de Staten-Generaal, de Raad van State, de militaire zaken coördineerde en de supervisie over militaire operaties uitoefende door middel van burgerlijke ‘gedeputeerden te velde’. Zijn aangeboren bedachtzaamheid vormde een aanvulling op de omzichtige, methodische strategie van de Staten-Generaal, die erop gericht was militaire operaties met zo min mogelijk risico uit te voeren. De Staten-Generaal koesterden echter geen militaire tradities of aspiraties en waren doorgaans bereid de oorlogvoering over te laten aan de stadhouders. Maurits had geen persoonlijke politieke ambities, dus deze regeling functioneerde naar tevredenheid.

◀ **Maurits van Nassau** in volledige wapenrusting, circa 1620, op een schilderij van Michiel van Mierevelt. Ondanks zijn behoedzame inborst vonden onder Maurits' leiding militaire hervormingen plaats die in heel Europa zowel effectief als buitengewoon invloedrijk bleken. Na de uitschakeling van de Hollandse landsadvocaat Johan van Oldenbarnevelt in 1618, was Maurits' politieke gezag onaantastbaar, hoewel hij zijn vertrouwen en daadkracht nooit meer zou hervinden.

De uitvoering van een belegering

Het uitvoeren van belegeringen paste bijzonder goed bij de situatie: het verminderde operationele risico's, zij het tegen hogere kosten die de Verenigde Provinciën zich konden veroorloven door de bloeiende handel. Maurits verfijnde de belegeringstechnieken die de Spaanse landvoogden Alva en Parma hadden ingesteld. De kleine en grote steden die het doelwit vormden, werden geblokkeerd en vervolgens omcirkeld met een dubbele ring van redoutes (verschansingen) die het kamp van de belegeraars beschermden. Eerst werden loopgraven en vervolgens zigzagsgewijs mijnen uitgegraven in de richting van het 'front' dat was uitgekozen voor een aanval, en de artillerie werd in batterijen opgesteld.

‘[De strijdkrachten van de Staten-Generaal waren] de militaire scholen waar het grootste deel van de Europese jeugd zijn militaire oefeningen leerde.’ SIR JAMES TURNER, *PALLAS ARMATA*

Lichtere kanonnen vernielden borstweringen en beantwoordden het vuur van de garnizoensartillerie, terwijl de zwaardere kanonnen zich concentreerden op het doorbreken van de fortificaties. Wanneer het vuur van de verdedigers voor een belangrijk deel gedoofd was, sappeerden de belegeraars de hellende aarden wal om de buitenste helling van de greppel voor de hoofdmuur in te kunnen nemen. De artillerie werd vervolgens naar voren geschoven om de belangrijkste walen te gaan bestoken terwijl de aanvallende infanterie een brug of dijk bouwde over de gracht, en gereed te staan om een geslagen bres te bestormen; soms moesten hydraulische ingenieurs worden opgeroepen om assistentie te verlenen bij drainage en het verleggen van waterlopen.

Liever dan afhankelijk te zijn van groepen onwillige, geronselde arbeiders, leerde Maurits zijn soldaten hun eigen belegeringswerken en veldversterkingen te graven, een hervorming die de snelheid en effectiviteit van belegeringen sterk vergrootte. Schoppen en handgereedschappen werden stevast meegedragen in de belegeringsstoet.

Twee verhandelingen van Stevin, *Legermeting* (1617) en *Nieuwe Manier van Stercktebouw door spilsluysen* (1617), leverden de theoretische basis voor Nederlandse fortificatietechnieken. In 1600 vestigden hij en Maurits een opleiding in Leiden in landmeetkunde en militaire werktuigkunde, waarbij de colleges in het Nederlands in plaats van in het traditionele Latijn werden gegeven. Stevin beperkte zich niet tot de theorie en diende vanaf 1592 als werktuigkundige en kwartiermeester van het leger van de Staten-Generaal. Hij ontwierp ingegraven kampementen en stelde instructies en reglementen op voor de manschappen die

betrokken waren bij de bouw van versterkingen en de uitvoering van belegeringsoperaties. Hij was vaak aanwezig bij belegeringen en gaf aanwijzingen over de aanvalswijze die moest worden aangewend.

Stevens vooraanstaande plaats in de militaire werktuigkunde ondersteunt de visie dat veel van de militaire hervormingen die de Hollanders doorvoerden in feite groepsarbeid was, waarin Maurits persoonlijk wellicht geen leidende rol heeft gespeeld. Bij het rekruteren en de financiering van het leger was de politieke en morele steun van Johan van Oldenbarnevelt (1547-1619), de landsadvocaat van Holland, van wezenlijk belang, aangezien het bestuur van de troepen te velde bij de Raad van State berustte, waarin hij dominant aanwezig was; terwijl Maurits in tactische en operationele zaken kundig werd ondersteund door zijn neven Willem Lodewijk en Johan VII, graaf van Nassau-Siegen, die militaire drill oefeningen ontwierpen en de publicatie van handboeken begunstigden.

Hollandse strategie

Van Oldenbarnevelt en Maurits begrepen dat de Nederlandse strategie zich moest concentreren op de verdediging van de centrale provincies Holland, Zeeland en Utrecht. Dit kon het best worden bereikt door het belemmeren van

De Staatse artillerie slaat een bres in de stadsmuren van Steenwijk en Maurits' leger stroomt binnen, 4 juli 1592, te zien op een anonieme gravure. Maurits' succesvolle belegering van Steenwijk maakte deel uit van zijn strategie om de belangrijkste Nederlandse gewesten Holland, Zeeland en Utrecht te beschermen door het uitbreiden van zijn gezag over de omliggende gebieden dankzij steeds effectievere belegeringstechnieken.

(...) ende totte directie ende beleid vanden oorloge te water ende te lande aen hoogheseijde Heere Prince Hendrick sall worden gedefereert het Capiteinschap ende Admiraelschap Generael over het volck van oorloge te water ende lande in dienste dezer Landen wesende (...)' RESOLUTIE VAN DE STATEN-GENERAAL DER VERENIGDE NEDERLANDEN OVER DE BENOEMING VAN PRINS FREDERIK HENDRIK TOT (ONDER ANDERE) KAPITEIN-GENERAAL EN ADMIRAAL-GENERAAL VAN DE UNIE, NA HET OVERLIJDEN VAN PRINS MAURITS, 1625

Spaanse pogingen meer gebieden te heroveren, terwijl men een voorzichtige, statische oorlogvoering bedreef om versterkte steden te heroveren ter vergroting van de randgebieden van de staat, waartoe de vier landprovincies Friesland, Groningen, Overijssel en Gelderland behoorden, die de drie voornaamste gewesten beschermden. Gewoonlijk bepaalden de Staten-Generaal in nauw overleg met Maurits de doelen die belegerd moesten worden. Meestal was hij tevreden met deze regeling; zijn positie werd er zelfs door versterkt, hoewel de nadruk van de Staten-Generaal op de verdediging van particuliere belangen van de individuele provincies en het zo laag mogelijk houden van de kosten soms botsten met bredere strategische prioriteiten.

Maurits probeerde de strijd in het open veld te ontwijken. Tussen 1589 en 1609 werden negenentwintig vestingen heroverd en drie belegerde steden ontzet maar slechts twee veldslagen geleverd. Binnenlandse verdedigingslinies en de grote rivieren dienden als krachtbronnen die het kleine Nederlandse leger in staat stelden zich snel tussen het oostelijke en zuidelijke front te bewegen. Wanneer ze gedwongen waren om routes over land te volgen, zoals in een afgeblazen veldtocht in Brabant in 1602, waren de resultaten minder indrukwekkend.

De Spanjaarden in toom houden

Alexander Farnese, hertog van Parma, die in 1578 in de Nederlanden aankwam, wist het verzet tegen het Spaanse bewind in de zuidelijke Nederlanden te verminderen, maar de noordelijke gewesten hielden stand. Aan het eind van 1587 had de Republiek echter alleen Holland, Zeeland en Utrecht in handen, enkele afgelegen buitenposten in Overijssel, Gelderland en Friesland, plus Oostende en Bergen op Zoom ten zuiden van de grote rivieren. Parma werd op dat moment weggeroepen naar Duinkerken om troepen te leveren voor de Spaanse Armada tegen Engeland. En toen hij 1589 gereed was zijn offensief te hervatten, werd

hij naar Frankrijk gestuurd om de Katholieke Liga tegen de hugenoten steun te verlenen. Deze afleidingen boden Maurits de mogelijkheid een begin te maken met het herstel van het leger, veilig binnen de versterkingen van de waterlinie in de Vesting Holland (met natuurlijke, goed te verdedigen grenzen die in het zuiden en westen door de Rijn en de Maas werden gevormd en in het oosten door de Zuiderzee), terwijl de Staten-Generaal zich concentreerden op vestingbouw. Op 26 februari verraste Maurits Breda, de eerste belangrijke stad die sinds 1580 werd ingenomen, maar toen Parma in juli naar Frankrijk vertrok, waren de Staten-Generaal niet bereid de gelegenheid te benutten en gaven ze slechts toestemming voor een beperkte expeditie in Brabant, waarbij enkele kleine vestingen werden heroverd.

In het vertrouwen dat enkele troepen van Parma in 1591 wederom in Frankrijk zouden worden ingezet, zetten de Staten-Generaal een grote campagne op touw om de linie van de IJssel veilig te stellen en de steden in het noordoosten te heroveren, die in de jaren tachtig waren ingenomen. Leidinggevend aan tienduizend manschappen en een stoet artillerie, nam Maurits op 30 mei na een zevendaagse belegering Zutphen in, en op 10 juni Deventer. Het volgende doel was Nijmegen, maar hoewel Parma zesduizend man naar Frankrijk moest sturen en er nog eens tweeduizend verloor door muiterij over hun soldij, wist hij Maurits' doorbraak te pareren. Aangezien zijn gezondheid achteruit was gegaan, reisde Parma in augustus naar Spanje voor een medische behandeling, maar tegen november was hij terug in Brussel, waar hij twintigduizend man verzamelde voor de Franse oorlogen om de stad Rouen te ontzetten uit het beleg door Hendrik van Navarra. Maurits verplaatste zijn troepen vlot met sloepen en nam op 24 september Hulst in. Daarna snelde hij terug naar Dordrecht en marcheerde over het land naar Nijmegen, dat op 21 oktober viel na een belegering die slechts zes dagen duurde. Deze resultaten waren te danken aan snelle verplaatsingen, snelle belegeringen en het aanbieden van genereuze voorwaarden aan vijandelijke garnizoenen. Maurits zette zijn campagne in het noordoosten in 1592 voort en nam Steenwijk en Coevorden in. Maar verdere operaties werden belemmerd door de eigengereide houding van de vier landprovincies. Desondanks viel Geertruidenberg in juni 1593, na een lang beleg waarin Maurits en Stevin de verbeterde technieken demonstreerden, en op 23 juni van het jaar daarna veroverde Maurits Groningen. Nu hun belangrijkste doelstellingen waren gerealiseerd, brachten de Staten-Generaal de militaire uitgaven terug, en dwongen Maurits daardoor belangrijke operaties uit te stellen; tijdens de daaropvolgende lange onderbreking in het campagnevoeren ging de hervorming van het leger evenwel door.

Op 24 januari 1597 verraste Maurits met 6.800 man een colonne op mars van vijfduizend Spaanse troepen bij Turnhout, maar de Nederlandse overwinning had weinig invloed op de algehele situatie. Later dat jaar, toen Spanje opnieuw

verwikkeld was in de strijd in Frankrijk, nam Maurits Rheinberg en Groenlo in, waarmee hij de oostelijke grenzen verder verstevigde. In 1598 veranderde de vrede tussen Frankrijk en Spanje het strategische evenwicht echter. Een versterkt Spaans leger rukte op naar het noorden via Bommel over de rivierlinies, maar de troepen sloegen weer aan het muiten en in 1599 werden alle ingenomen stadjes en vestingen heroverd door de Nederlanders; sommige werden teruggekocht van de rebellerende garnizoenen. Van Oldenbarnevelt droeg Maurits op de gelegenheid en de onervarenheid van de nieuwe landvoogd van de Spaanse Nederlanden, aartshertog Albrecht van Oostenrijk, uit te buiten door langs de Vlaamse kust op te rukken om zich aan te sluiten bij het geïsoleerde Nederlandse garnizoen in Oostende, alvorens op te treden tegen de Spaanse zeeroversnesten in Nieuwpoort en Duinkerken. Maurits was huiverig en gaf de voorkeur aan een voorzichtiger strategie, maar werd overstemd door Van Oldenbarnevelt, die bereid was het risico te aanvaarden. Op 2 juli 1600 versloegen Maurits' 11.400 manschappen een haastig bijeengebracht Spaans leger van zesduizend man in de zandduinen buiten Nieuwpoort. Maar het was slechts een tactische overwinning, omdat het Staatse leger niet sterk genoeg was om Nieuwpoort of Duinkerken te overmeesteren en over zee naar Zeeland moest worden geëvacueerd. Albrecht viel vervolgens Oostende aan. Aan het hoofd van 5.442 cavaleristen en ongeveer negentienduizend infanteristen viel Maurits Brabant binnen. Hij was van plan naar Vlaanderen op te trekken om het beleg te doorbreken, maar de inval werd afgelast omdat er te weinig paardenvoer beschikbaar was. De Staten-Generaal gelastten Maurits zijn positie te verdedigen. Het initiatief ging daarmee over naar de zojuist aangekomen Ambrogio Spinola, de beste Spaanse generaal in de hele Tachtigjarige Oorlog (1568-1648). Hoewel het beleg van Oostende zich nog drie jaar voortsleepte, begonnen de Staten-Generaal met de bouw van een verdedigingslinie van redoutes langs de IJssel om de defensie van het kwetsbare oostfront te verbeteren. Desondanks boekte Spinola vooruitgang in Overijssel en Gelderland toen hij zijn belangstelling in 1606 op het oosten richtte, voordat zware regenval een verdere opmars belette. Zich bewust van de catastrofale financiële toestand in Spanje, bepleitte Spinola nu een einde aan de vijandelijkheden en, na een staakt-het-vuren in 1607, trad in 1609 een wapenstilstand in werking, die het einde inluidde van de eenzame strijd van de Republiek; toen de strijd in 1621 hervat werd, vormde het conflict een onderdeel van de grotere Dertigjarige Oorlog.

Maurits beschouwde de wapenstilstand als verraad, omdat alleen een militaire overwinning op Spanje de levensvatbaarheid van de Nederlandse Staat op lange termijn kon garanderen. Zijn hechte werkrelatie met Van Oldenbarnevelt, de grootste voorstander van het bestand, werd onherstelbaar beschadigd. Politieke meningsverschillen vonden uitdrukking in religieuze conflicten. Maurits werd gesteund door de orthodoxe calvinisten van de Hervormde Kerk, de con-

traremonstranten, van wie er velen waren geïmmigreerd uit de zuidelijke provincies die in Spaanse handen bleven, terwijl de Arminianen of remonstranten voorstanders waren van grotere religieuze vrijheid en tolerantie, en van Van Oldenbarnevelt leiderschap verwachten. Maurits maakte geen aanspraak op grote theologische kennis en zou ooit hebben opgemerkt dat hij niet wist of de predestinatie groen of geel zag, maar hij was de Hervormde Kerk oprecht toegedaan en ervan overtuigd dat die de steunpilaar vormde van de Nederlandse opstand tegen Spanje; een aanval op de kerk kwam neer op een bedreiging van de staat en was daarom een daad van verraad. Hoewel hij de theologische kwesties beter begreep, verschilde Van Oldenbarnevelt ernstig met de contraremonstranten van mening over de verhouding tussen kerk en staat. Hij handhaafde het recht van de staat om het kerkbestuur te regelen en was er voorstander van dat de kerk openstond voor alle getrouwe en gehoorzame burgers. Voor Van Oldenbarnevelt bestond de staat niet uit de Staten-Generaal maar uit de afzonderlijke provincies, met voorop Holland. In 1618 liet Maurits, daartoe gemachtigd door de Staten-Generaal, Van Oldenbarnevelt gevangennemen wegens verraad; hij werd in 1619 berecht en geëxecuteerd.

Gedemoraliseerd, vroeg oud en zwaarbeschadigd door de gerechtelijke moord op Van Oldenbarnevelt, beschikte Maurits bij de hervatting van de oorlog in 1621 niet langer over de energie en animo om zijn troepen naar de overwinning te leiden. Toen Spinola in 1624 Breda belegerde, was Maurits niet in staat de stad te ontzetten. Zijn gezondheid stortte ineen en hij verzocht de Staten-Generaal een onderbevelhebber te benoemen. Zijn broer, Frederik Hendrik, werd op 12 april benoemd, en elf dagen later, op 23 april 1625, overleed Maurits.

Reputatie

Maurits' hervormingen werden in heel Europa enthousiast geïmiteerd. In het keurvorstendom Brandenburg stonden ze bekend als de *exercitia Mauritiana*. De Franse auteur Louis de Montgomery, seigneur de Corbouzon, wijdde een deel van zijn boek over tactiek (1603) aan '*les évolutions et les exercices, qui se font en la milice de Hollande avec les mots dont il faut user (...)*'. Een andere Franse auteur, Jeremias de Billon, schreef over '*ce grand Capitaine le Prince Maurice de Nassau*', terwijl de Engelse schrijver John Bingham een appendix toevoegde aan zijn boek *The Tacticks of Aelian* (1616), met als titel '*The Exercises of the English in the Service of the high and mighty lords, the Lords of Estate in the United Provinces of the Low Countries*'. De graveur Jacob de Gheyn vertaalde Maurits' driloefeningen voor de infanterie in een serie afbeeldingen, *De Nassausche wapen-handelinge, van schilt, spies, rappier, ende targe* (Amsterdam 1607), snel gevolgd door Engelse, Duitse, Franse en Deense edities. Johann von Wallhausen onderwees uitsluitend de mauritsiaanse methode in de *Kriegs- und Ritterschule* te Siegen, 1616-1623. Zelfs

MILITAIRE HERVORMINGEN

Maurits stond voor de taak de ondoeltreffende en onbetrouwbare mengeling van huurlingen en plaatselijke schutterijen in het Nederlandse leger om te vormen tot een professionele krijgsmacht die in staat was de Spaanse troepen te weerstaan. Het programma waarmee hij in 1589 een begin maakte, werd binnen tien jaar grotendeels voltooid. Maurits' *More Romano* ('Op de Romeinse manier') combineerde de praktijk van die tijd met ideeën en modellen die waren ontleend aan klassieke auteurs, in het bijzonder Vitruvius, Caesar, Aelianus, Vegetius Renatus en de Byzantijnse keizer Leo VI. Hij was ook veel verschuldigd aan het onderricht van de filosoof Justus Lipsius, hoogleraar geschiedenis aan de Universiteit van Leiden van 1579 tot 1590, wiens traktaten over het Romeinse leger, *De Militia Romana* (1595), en belegeringen, *Poliorceticon* (1596), de onderliggende historische informatie leverden.

Hoewel Lipsius hem aanspoorde een leger van burgersoldaten te vormen, was Maurits gedwongen huurlingen te gebruiken, aangezien de Nederlandse bevolking slechts ongeveer een miljoen mensen telde. De meesten van hen waren betrokken in de agrarische, commerciële en maritieme activiteiten die van essentieel belang waren voor de opbrengsten die de voortzetting van de oorlog moesten bekostigen. De meeste lagere rangen in Maurits' leger werden dan ook vervuld door Engelsen, Schotten, Fransen, Duitsers, Zwitsers en Denen, maar de kwaliteit en loyaliteit

werd vergroot door zorgvuldige selectie en betrekkelijk aantrekkelijke en langdurige dienstitijden. Als tegenprestatie aanvaardden deze langetermijnhuurlingen hogere normen met betrekking tot discipline en regimentstrouw.

Om gehoorzaamheid en samenhang te bevorderen deden de manschappen naar een idee van Willem Lodewijk dagelijks oefeningen die ten dele waren geïnspireerd op Aelianus en Leo, waarbij de oorspronkelijke Griekse bevelen waren vertaald in het Nederlands, Frans, Engels en Duits. Dril oefeningen voor het omgaan met pieken en het herladen van musketten werden teruggebracht tot het afwerken van getallen, die gezamenlijk werden geroepen. Prompte en eenvormige uitvoering van de wapenhandboeken droeg bij tot effectiviteit in de strijd en werd een overduidelijke manifestatie van discipline. Dagelijkse oefeningen stonden preciezere verfijningen toe, die een betere coördinatie tussen musket en piek mogelijk maakten, en vergrootten de vuurkracht van de infanterie. Het probleem om met de weinig accurate en onhandige musketten voldoende schoten te lossen werd in 1594 opgelost door de invoering van de contramars (gebaseerd op de Romeinse oefeningen met de werpspies), opnieuw op advies van Willem Lodewijk.

Constance oefening en een onafhankelijker rol in de strijd verleenden de vereiste subeenheden talrijkere en beter opgeleide officieren, bij voorkeur Nederlanders. De militaire expertise van buitenlanders bleef

echter onontbeerlijk omdat veel inheemse officieren hun benoeming aan niet-militaire factoren bleven danken: de publicatie van een rangentabel werd uitgesteld tot 1618. Maurits begon de geleidelijke verandering in het militaire beroepsethos van een instelling die was gebaseerd op hoge geboorte, eer en ridderlijkheid naar een publiekelijk erkend gezag dat voortkwam uit een aanstelling door de staat.

Het veldleger werd teruggebracht tot een omvang die financieel en logistiek te dragen was: voor 1600 telde het leger zelden meer dan twaalfduizend man (tweeduizend ruiters en tienduizend infanteristen), die na 1595 werden vergezeld door zes stukken veldgeschut en een belegeringsstoet van tweeënveertig kanonnen. De effectiviteit van de artillerie werd verbeterd door de oprichting van een geschutsgieterij in Den Haag in 1589 en door de productie

voor de Spaanse triomfen op het slagveld in de zestiende eeuw) waren in 1584 gehalveerd tot vijftienhonderd man – Maurits bracht zijn compagnies terug tot honderdertig man, alle rangen, vergrootte het aantal musketiers tot er één was op elke piekenier, en stelde zijn manschappen in tien rijen op, later teruggebracht naar zes rijen. In 1592 organiseerde Willem Lodewijk de compagnies als ‘halve regimenten’, of bataljons, van ongeveer achthonderd man, later afgeslankt tot vijfhonderdtachtig, die op het slagveld in een schaakbordformatie werden opgesteld die herinnerde aan de opstelling van een Romeins legioen. Cavalerietroepen beschermden de kwetsbare flanken van een bataljon.

In de strijd bereikten Maurits’ hervormingen twee doelen. Ten eerste waren de nieuwe bataljons mobieler en geschikter om in ‘het grote moeras van Europa’ te opereren.

vanaf 1590 te beperken tot slechts drie kalibers: twaalf-, vierentwintig- en achtenveertigponders. In overeenstemming met de algemene Europese tendens de precisie te vergroten door infanterie-eenheden kleiner te maken – de Spaanse tercio’s (de zich onderscheidende infanterie-eenheden met piek en musket, die de basis vormden

Ten tweede waren ze zowel bij belegeringen als de verdediging van veldwerken en vaste versterkingen veel handzamer dan de loggere tercio’s. Maurits van Nassau maakte zich minder zorgen over prestaties in een veldslag, hoewel het nieuwe systeem doelmatig functioneerde in Turnhout in 1597 en Nieuwpoort in 1600.

de Zwitsers, schoolvoorbeelden van het vierkant met piekeniers, gingen in de jaren twintig van de zeventiende eeuw over op de Nederlandse tactiek. De 'Nassau Doctrine' kreeg dus de grootst mogelijke verspreiding door heel West-Europa en vond rechtstreekse uitwerking in de tactische methoden van Gustav Adolf van Zweden.